

Motion till riksdagen 2020/21:3244

av **Christer Nylander m.fl. (L)**

Mediepolitik för mångfald och kvalitet

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att målen för mediepolitiken ska kompletteras med ett tydligare individ- och medborgarperspektiv och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om åtgärder för att initiera arbetet med att ta fram en moderniserad form av stöd till pressen och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka lokaljournalistikens förutsättningar och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att värna den mediala ekologin och ge public service-bolagen i uppdrag att utarbeta tydliga riktlinjer för hur de ska hantera lokal konkurrens och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att vidta åtgärder för att stärka oberoendet för Förvaltningsstiftelsen för Sveriges Radio AB, Sveriges Television AB och Sveriges Utbildningsradio AB och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att vidta åtgärder för att säkerställa att granskningsnämndens arbete inte politiseras och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Det är av goda skäl som man informellt har benämnt massmedia som den tredje statsmakten sedan mitten av 1800-talet. Betydelsen av granskande journalistik går inte att påtala nog, de tidiga tidningarna spelade exempelvis en helt avgörande roll för utvecklingen av demokratin i Sverige. Under lång tid har medier granskat makthavare, uppmärksammat individer som fallit mellan samhällets stolar och avslöjat hur företag fuskar med sitt miljöarbete.

Medielandskapet förändras över tid, och förändringens hastighet har kommit att öka radikalt i och med den digitala utvecklingen. Journalistikens grundvalar lever förvisso vidare, men spelplanen har förändrats i grunden. Sociala medier har gett individen tillgång till en ofiltrerad kanal ut till allmänheten. Viljan att betala för journalistik har försämrats samtidigt som annonseringen har bytt både skepnad och plats. Konkurrenten är hård och marknaden allt mer oberäknlig.

Ökad efterfrågan på information och nyheter betyder inte per automatik en ökad vilja att betala för journalistik. Det visade sig inte minst under pandemin, då coronakrisen slog särskilt hårt mot mediebranschen. När annonsörer drog ner på sin marknadsföring till följd av den förändrade marknaden under pandemin drabbades mediekoncerner av stora tapp i annonsintäkter. Annonsraset slog särskilt hårt mot lokaljournalistiken, som redan innan pandemin har kämpat med en ansträngd ekonomi. När mediernas ekonomiska förutsättningar att bedriva granskande journalistik försämras tar också vår demokrati skada.

Liberalerna menar att politikens huvudsakliga roll i mediepolitik är att värna dess frihet och autonomi. I grunden finns en mycket stark frihet för medierna som måste bevaras, skyddas och sannolikt också stärkas. Medier finns vidare på en marknad med hög grad av konkurrens mellan olika aktörer, det är en ekologi som är känslig och där politiskt beslutad förändring av marknadens förutsättningar och villkor måste ske med stor försiktighet. Paradoxalt nog finns det samtidigt ett demokratiskt behov av reglering och stöd för att medierna ska fortsätta vara en fri, oberoende granskare av makten samt en trovärdig källa till information. Liberalerna menar att det behövs stöd för att möjliggöra en mångfald som i sin tur kan bidra med olika perspektiv.

Granskande journalistik är en förutsättning för en levande demokrati. Men journalistiken är hårt ansatt. Enligt en undersökning vid Göteborgs universitet har nästan sex av tio av landets journalister varit utsatta för trakasserier, hot eller våld i samband med sitt yrkesutövande. Hoten fyller sitt syfte – många hotade journalister uppger att deras arbete påverkats, att de har valt bort att bevaka känsliga ämnen, personer och frågor. I försvaret av tryck- och yttrandefriheten ingår även ett ansvar för att förebygga och förhindra hot, trakasserier och våld som både enskilda och grupper riktar mot journalister och andra mediemedarbetare.

Mål för mediepolitiken

Målen för medieområdet är att stödja yttrandefrihet, mångfald, massmediernas oberoende och tillgänglighet samt att motverka skadlig mediepåverkan. Det är förvisso bra och rimliga mål men det finns anledning att också välja ett annat perspektiv när målen anges. Dagens mediepolitiska mål tar i huvudsak sikte på att skapa goda förutsättningar för medieaktörer.

Liberalerna delar uppfattningen att det är viktigt att slå vakt om goda förutsättningar och att det därför inte finns anledning att ändra något av dagens mål. Däremot bör de kompletteras med ett tydligare individ- och medborgarperspektiv. Mediepolitiken bör utöver nuvarande mål också ha som mål att bidra till att fler människor är nyfikna, kunniga och har förmåga att dra självständiga slutsatser och fatta egna välgrundade beslut. Detta bör riksdagen ge regeringen till känna.

Ett modernt stöd till pressen

Om dagstidningarna ska överleva kommer de att behöva stöd även i framtiden. Diskussionen om mediestödet är levande och intensiv, men alltför ofta snäv då den huvudsakligen handlar om presstödet vara eller icke-vara och beloppen som utbetalas i stöd. Liberalerna efterfrågar en djupare politisk diskussion som i stället fokuserar på hur stödet ska fördelas. Det både är och har under lång tid varit tydligt att dagstidningarna kommer behöva stöd om de ska överleva. I dag fördelar mediestödsnämnden (tidigare presstödsnämnden) statens stöd till dagspressen.

Nämnden leds av ledamöter som utses av regeringen och har i uppdrag att fördela medel enligt de bestämmelser som beslutas av regeringen och i myndighetens föreskrifter. Liberalerna uppmanar regeringen att inleda en strukturerad dialog med branschen i syfte att utreda hur en mer marknadsnära form av presstöd skulle kunna utformas. Det är viktigt att finna en lösning på hur staten kan stödja pressen i framtiden på ett sätt som både ökar dagspressens chans till överlevnad och bibehåller frihet från politisk klåfingrighet. I en sådan diskussion bör man också vara beredd att se över kravet på unikt innehåll, det vill säga att minst 55 procent av det totala redaktionella innehållet i en dagstidning ska vara eget.

Värna den mediala ekologin

Medievärlden består av olika aktörer som är konkurrenter men också ömsesidigt beroende av varandra. Förändrar man förutsättningar för en kommer också andra att påverkas, ibland positivt, ibland negativt. Ökade satsningar för public services lokala uppdrag kan ge viktig stimulans för lokaltidningen, men kan också innebära en konkurrenssituation som kraftigt försämrar förutsättningarna för tidningen. Å andra sidan kan minskad lokal närvaro av Sveriges Radio och Sveriges Television innebära att fler kommuner än i dag inte får någon kvalificerad journalistisk bevakning alls.

Liberalerna anser att självständiga public service-medier med brett uppdrag, bred förankring och stort förtroende är viktigt för demokratin. Detta har också stöd i internationell forskning. Det gäller också den lokala demokratin. Det är därför viktigt med lokal närvaro. Man ska emellertid inte bortse ifrån att närvaron samtidigt kan vara problematisk. Företrädare för lokala tidningar och lokaltidningskoncerner menar att läsare lockas från deras webbsidor till Sveriges Radios och Sveriges Televisions lokala webbsidor. Detta påverkar förutsättningarna för en affärsmodell med betald tillgång på nätet, liksom möjligheten till annonsintäkter. I sammanhanget ska påminnas om att det stora intäktsbortfallet på annonssidan till övervägande del beror på de globala nätjättarna på nätet, men i den känsliga ekonomiska situation många aktörer befinner sig är varje intäktsbortfall bekymmersamt.

Det varken går eller vore önskvärt att sätta upp tydliga ramar för public service-bolagens lokala rapportering. Om exempelvis en skola brinner vore det orimligt att lokalradion inte ska få berätta om det i nyhetssändningar på grund av att en tidning redan skrivit om händelsen på sin hemsida. Å andra sidan är det förståeligt att en aktör som är beroende av annonsintäkter och trafik till sin webb ser problem i att deras journalistiska material som finns bakom betalväggar kan nås i lätt omskriven variant på öppna webbsidor. Mycket tyder på att gränsdragningar kan och bör ske lokalt genom samtal och öppenhet. Liberalerna anser därför att public service-bolagen ska åläggas att ha tydliga policyer för hur man agerar i konkurrenssituationer med lokala medier.

Bolagen ska själva fastställa sina policyer, men de bör föregås av en dialog med andra relevanta lokala medieaktörer. Detta bör riksdagen ge regeringen till känna.

Även de nationella medierna har en helt ny situation, skapad av globalisering och digitalisering. Det innebär också nya förutsättningar och nya utmaningar för mediepolitiken. Ägarstrukturer stöps om och globala aktörer tar en allt större del av människors mediekonsumtion. Den starka ställning som Facebook, Google, Apple och Amazon skapat sig på området kan inte bortses ifrån när nationell mediepolitik diskuteras och beslutas. Till det kommer de stora aktörerna inom streaming av både film, tv-program och ljudböcker.

De globala plattformarnas dominans gäller inte bara hushållens konsumtion. De globala aktörernas ställning på annonsmarknaden och i insamlandet av data har sannolikt ännu större strategisk betydelse. Vad detta innebär på lång sikt är omöjligt att veta. Behovet av lokala granskningar, lokala vinklingar, lokala berättelser och lokala tolkningar kan innebära ett uppsving eller åtminstone en överlevnad för andra aktörer än de globala dominanterna, men det kan naturligtvis också bli en utveckling där så inte sker, vilket skulle innebära att många berättelser, vinklingar och tolkningar inte skulle nå ut och att många granskningar inte skulle ske.

Mot bakgrund av den stora förändring som nu sker är det beklagligt att regeringen inte har ambitionen att ta ett helhetsgrepp kring mediepolitiken. Det är beklagligt att public service – frågor som avgift, innehåll och grundlagsskydd inte hanterades i en samlad process. Denna borde i sin tur ha satts in i ett större mediepolitiskt sammanhang med syfte att se mediepolitiken som en helhet. I denna helhet borde vidare de globala jättarnas dominans diskuteras. Nu har public service brutits ut i olika delar, men ännu finns möjlighet att se mediepolitiken som helhet i ett större sammanhang.

Skydda public service-mediernas oberoende

Liberalerna värnar public service-mediernas funktion i samhället. De har till uppgift att bedriva radio- och tv-verksamhet i allmänhetens tjänst. Verksamheten ska således präglas av oberoende, opartiskhet och saklighet. För att det ska vara möjligt är det av vikt att verksamheten bedrivs självständigt i förhållande till såväl staten som olika ekonomiska, politiska och andra intressen i samhället. Liberalerna menar även att det är särskilt viktigt att public service-medierna slår vakt om programområden som är betydelsefulla för allmänintresset.

Public service-medierna blir allt viktigare för det gemensamma samtalet i samhälls- och kulturella frågor. Public service ska fortsatt ha ett brett uppdrag och sträva efter kvalitet och relevans. Vår uppgift är att värna och främja dess oberoende och kvalitet. I länder där auktoritära regeringar har tagit makten har en av de första åtgärderna varit att stärka greppet om medierna. Public service-medierna, med sitt uppdrag från det offentliga, är extra sårbara för detta. Det är av största vikt att det skapas starka garantier för att inte public service-mediernas oberoende från politiken urholkas.

Frågan om public service-mediernas oberoende har varit föremål för utredning inom 2018 års tryck- och yttrandefrihetskommitté, som presenterade sitt betänkande tidigare i år (SOU 2020:45). Vi beklagar djupt att det inom kommittén på grund av vissa partiers motstånd visade sig omöjligt att lägga fram ett lagförslag som hade den breda förankring som alltid bör eftersträvas i samband med grundlagsändringar.

Det behövs andra åtgärder för att stärka programbolagens journalistiska oberoende. Två frågor som ter sig särskilt angelägna är formerna för ägandet samt formerna för klagomålsgranskning.

De tre public service-bolagen ägs av Förvaltningsstiftelsen för Sveriges Radio AB, Sveriges Televisions AB och Sveriges Utbildningsradio AB, i dagligt tal ofta kallat förvaltningsstiftelsen eller ägarstiftelsen. Stiftelsen, som utses av regeringen, fungerar som en mellanhand eller buffert mellan den politiska nivån och programföretagen. På så vis minskar utrymmet för partipolitisering av ägarstyrningen.

Genom stegvisa ändringar har det blivit otillåtet för verksamma riksdagsledamöter, statsråd eller anställda i Regeringskansliet (såsom statssekreterare) att vara styrelseledamöter i förvaltningsstiftelsen. Däremot är det fullt möjligt för de politiska partierna att nominera sina anställda tjänstemän till stiftelsen, vilket kan skapa olämpliga lojalitetskonflikter. Det finns inte heller någon karensregel som hindrar en person att gå direkt från politiken till stiftelsen. De karensregler som införts gällande statsråd eller statssekreterare som övergår till annan tjänst syftar till att säkra den politiska sfärens integritet, men motsvarande karensregel finns alltså inte för att säkra public service-bolagens integritet.

Liberalerna anser att stiftelseförordnandet för förvaltningsstiftelsen bör skärpas ytterligare, så att inte heller den som är anställd i ett riksdagsparti kan vara styrelseledamot. Av motsvarande skäl bör inte heller den som är verksam Europaparlamentariker eller anställd i en Europaparlamentarikers personliga kansli kunna tillhöra styrelsen. Det bör likaså införas en generell karensregel så att den som lämnar uppdraget som riksdagsledamot, statsråd etc. eller lämnar sin politiska anställning blir valbar till styrelsen först efter ett års tid.

Granskningsnämnden för radio och tv övervakar genom efterhandsgranskning om tv- och radioprogram står i överensstämmelse med radio- och tv-lagen och de programrelaterade villkor som kan gälla för tjänsterna. Formerna för granskningsnämndens arbete regleras i huvudsak genom förordning, vilket gör att en regering när som helst kan ändra villkoren över en natt. Likaså är det regeringen som avgör hur många ersättare som ingår i nämnden.

För att säkerställa att granskningsnämndens arbete inte politiseras genom regeringens ingrepp bör dess oberoende ges ett starkare rättsligt skydd. Den viktigaste regleringen av granskningsnämndens arbetsformer behöver flyttas från förordning till lag, så att inte en minoritetsregering med ett enkelt penndrag kan kullkasta verksamheten. Likaså behövs en reglering i lag av antalet ersättare.

Inget i lagen hindrar en framtida regering från att utse en granskningsnämnd som vid sidan av juristpresidiet endast består av lojala partitrogna. Vi anser att motsvarande begränsningar måste införas som gäller för förvaltningsstiftelsen, det vill säga att ingen får vara tjänstgörande riksdagsledamot eller Europaparlamentariker, statsråd eller anställd i Regeringskansliet, ett riksdagsparti eller en Europaparlamentariker. En karensregel på ett år för dessa uppdrag och tjänster måste också finnas.

För både förvaltningsstiftelsen och granskningsnämnden behövs också ett skydd mot plötsliga entlediganden. Förvaltningsstiftelsens ledamöter kan bara entledigas om det finns synnerliga skäl, men vad detta innebär är upp till regeringens skönmässiga bedömning. För granskningsnämndens ledamöter finns inget skydd mot entledigande mot den berördes vilja. Vi anser att det i stiftelseförordnande respektive i lag behöver framgå att ledamöterna i dessa två organ endast kan skiljas från sitt uppdrag utan eget

medgivande om han eller hon genom brottslig gärning, sjukdom eller liknande visat sig uppenbart olämplig för uppdraget och att ett sådant beslut i så fall ska fattas av domstol.

Christer Nylander (L)

Johan Pehrson (L)

Lina Nordquist (L)

Mats Persson (L)

Maria Nilsson (L)

Gulan Avcı (L)

Allan Widman (L)